

Naasjovne barkoeplaane almetji reaktaj bijre

Guarkoe naasjovne unnebe l hkose
Reerenassentjaalege 2001/02:83

Daate lij voestes tjaalege mij naemhtie v ajjneme Sveerjesne. Daejnie barkoeplaanine reerenasse maadtoem beaja stuerebe v ajjnoem guktie barkedh guhtjelassine almetji reaktaj gujmie naasjovne daltesne. Barkoeplaane gellie guhtjelassh voestes s jjan beaja, vuesehte gaavhtan vaarjelimmie almetji reaktaj bijre.

Mij almetji reaktah?

Maadtoem guktie almetji reaktah tjilkedh FN:en siejhme bihkedimmesne gaavnebe almetji reaktaj bijre jaepete 1948. Dan m nngan almetji reaktah galjanamme jih tjilkeme gellie k anvensjovnine, mejtie juridigkesne veadtjaldahkesne staatide, jih deklaratsjovnide. Dah almetji reaktah staaran beaja guktie staate jih aajne almetjh gaskemsh barkedh. Njolkedassh  lmine veadtaldahkesne mij edtja viehkine reaktisne utnedh oktegh jallh jeatjabinie.

Mij Leah dah almetji reaktah?

Reaktah provkin sjiere boelhkine juekedh Ij leah provkin sjiere daltine gaskemsh juekedh, gaajhkh dovnesse seamma vihkeles jih vihkeles ektesne barkedh abpevoetesne. Dah ekonomije, sosiale jih kultuvre reaktah jarng politihkesne guhtjelassine veadtaldahkesne guktie ekonomijen juekedh, barkoejiele-misnie, skiemtjevaarjelisnie,  ohpedimmie jih fulhkiepolitihke galka stuerebe v ajjnoem utnedh guktie hijven-laakan veasodh. Dah guhtjelassh dovne gaske reaktav ajnoe vuesehte goh seamma dalte almetjebielie gaskoeh, seamma baalhka maahte seamma barkose, reaktam utnedh skuvlesne vaedtsedh jih faagke reaktah. FN:en k anvensjovnesne ekonomije, sosiale jih kultuvre reaktaj bijre maehete lohkedh staate edtja sillem vaeltedh reaktam jaksedh.

Dah veasoeht jih politihke reaktah leah veajhtoet voetem utnedh soptsestidh jih tjaeledh, relijovne-veajhtoesvoetem jih reaktam fuelhkiejielemem utnedh. Jih dovne reakta g avnese aajne almetje-integritetem d ahkasjehtedh mohte aaj ahte staate vaarjelem vaadta jeatjabinie laejtedimmien v ooste, vuesehti gaavhtan slaavh jih naskoehdidh tj odtjestidh, jih dovne reaktam eah  adtjoeh veajhtoesvoetem giestie vaeltedh guktie barre tuhtjie.

FN:en siejhme buerkiestimmien mietie almetji reaktaj bijre dah almetji reaktah galka gaajhkh almetji bijre  rrodh seamma magkeres naelie, naehkieklaerie, jis almetjebielie, giele, relijovne, politihke jallh jeatja  ssjalomme, naasjovne jallh sosialemaadtoe, jealoe, sliekte jallh gie leah, daam g ahtjoe diskrimineringe-tj odtjestimmie. Daejnie tj odtjestimmie dovne diskrimineringe g avnese seamma magkeres sexuelle v ajnoem  tna.

G essie almetjh mejtie sijhtieh  rrodh goh naasjovne, etnije, giele jallh relijovne unnebel hkoeh, jih aaj goh alkoealmetjh, d ajrehtimmie vuesehtamme vihkelse vuesehtidh gaajhkh almetjh seamma vierhtiem utnieh. Dovne daerpies vaarjelimmien lissiehtidh jeatjah k anvensjovnine.

Sveerjen barkijh

Diedtem reerenasse jih staaten tjielte- reeremh utnieh juktie eah laejhtieh dah almetji reaktah. Jienebh jeatjah barkijh, dovne byjjes jih aajne, almetji reaktah barkosne eevtjeh jih vaarjelh. Barkoeplaanesne dah barkijh voestes s jjan biejedh: Rijkhebiejjien saadthalmetjh, d o pmestovlh, staaten reeremh, jih aaj reerenassen saadthalmetjh, tjielth jih laantedigkieh, barkoemaarhnan boelhkh, barkoesijjeh jih aajne  arganisassjovnh.

Barkoeplaane dej almetji reaktide

Ektie Naasjovnine (FN:en) eatnemek anferansesne almetji reaktaj bijre Wien:esne 1993 staatide eevtjedin naasjovne barkoeplaanh buektiehtidh almetji reaktide. Jih aaj FN:e tjilkeme jaepieh 1995-2005 goh FN:en jaepiel hkadine  ohpeht mman almetji reaktaj bijre.

Sveerjen barkoeplaanine barkoed ehkie soejhkesjamme reerenassen kaanslijesne ektine 240 naasjovne barkijgijmie goh saadthalmetjh, jeatjah reerenassh, gorreht jjah, aajne jih fagken  arganisassjovnh, jih dovne lihtsegh unnebe l hkostie mejtie d ahkasjeh-teme.

Barkoeplaanen bijjemes ulmie abpevoetem vuartasjidh jih Sveerjen bieleste guvviem vuesehtidh guktie almetji reaktah jih aaj gorredidh guktie bueriemdidh jih eevtjedh almetji reaktaj vaarjelimmien.

Stuhtjh barkoeplaaneste

Barkoeplaanine golme jaepieh barkedh jaepine 2002-2004. Dah äejvie-ulmieh leah:

- Almetji reaktah eevtjedh jih vaarjelidh
- Stuerbe daajroem buektiehtidh guhtjelassi bijre almetji reaktine
- Ektieöörnegem barkoen bijre eevtjedh vuestemes staaten reeremisnie
- Ööhpehtimmiem bueriedidh almetji reaktaj bijre

Ööhpehtimmie lissieh

Reerenasse ussjede ööhpehtimmiem daerpies bueriedidh almetji reaktaj bijre jih stuerbe dajvem åadtjodh Sveerjen ektievuekesne. Maahtoe dah soziale, eekonومية jih kultuvre reaktah joekoen daerpies duedtedh. Dannasinie reerenasse sjere reeremie stilleme barkijide almetji reaktaj bijre ööhpehtidh. Tjaktjen 2003 jih gijren 2004 reerenasse ussjede dovne kånferansh utnedh almetji reaktaj bijre barkijide jih jaahkoeveeljemidie tjieltesne jih laantedigkesne.

Saernieh seejedh

Saernesoejkesjimmie guktie maehdedh saernieh seejedh dej almetji reaktaj bijre dejnie daelie barke-minie. Akte dejnie soejkesjimmie lea Reerenasse-kaanslijen webbesijie dej almetji reaktaj bire www.manskligarattigheter.gov.se

Webbesijiesne saernieh almetji reaktaj bijre gååvnesje, vihkeles byjjespaehperh mejtie maadtoe disse orreme, dah sveerjen reektehts FN:en vaaksjome-moenesidie. Reektehts vuesehte guktie sveerjesne almetji reaktaj-gujmie.

Ektiebarkoem lissiehtidh

Reerenassekaanslijesne barkoedåehkiem tseegksuveme lihtsegh gaajhkijste departementijste jih dan ulmie ektiebarkoem lissiehtidh departementij gaskoe dej almetji reaktaj bijre. Dam dorjeme mohte eah åadtjoeh diedtem fagedepartementijste vaeltedh dej njolke barkojste.

Barkoedåehkien laavenjasse dovne barkoesoejkesjimmie muertasjidh jih viertiehtidh.

Sjere guhtjelassh voestes säjjan beajeme

Reerenasse ussjede boelhkesne sjere guhtjelassine barkedh. Jienebh dejstie sjere guhtjelassijste dajvine

mejtie voestes säjjan beajeme gåessie sveerjen internaasjovne åårganisasjovnine gorrehtamme. Sjere guhtjelassh leah: internaasjovnen vaarjelimmie dåalvoehtimmien jih naskoehimmien vuestie, diskrimineringen vuestie vaarjelidh dovne dan åvteste magkeres sexuelle vååjnoem åtna, almetjebielie, veasoejeereme etnien jih kulturen maadtoe, maanan reaktah, voeresi reaktah jih höölestimmie-guhtjelassh jih segregasjovne. Dovne daesnie aaj naasjovne unnebelåhkoej jih saemiej guhtjelassine barkieh jih aaj reaktam dööpmestovlepryoövne, guhtjelassh goh veajhtoesvoetem dasseme, veajhtoesvoetem soptsestidh jih tjaeledh jih relijovnevoetem. Barkoeplaaneste dah sjere åesieh, reerenassen ulmie dajvesne seamma goh daaletje aalkoebarkoe jih proposisjovnh mejtie nånnoestamme jih orre barkoe jih jijnjh vielie dan åvteste Sveerje inter-naasjovne diedtem åtna.

Gaajhkh sjere reaktah mejtie voestes säjjan beajeme aaj unnebe låhkojde jih saemide. Diskrimineringe-guhtjelassij bijre maahtah lohkedh byjjespaehperinie "Stuerbe vaarjelimmie diskrimineringen vuestie". Reerenassen byjjespaehperinie "Naasjovne unnebelåhkoeh jih unnebe gielh- tjåangan tjaleme reerenassen unnebe politihkeste" desnie jijnjem tjaleme reerenassen unnebe politihken bijre. Vueleln naasjovne unnebelåhkoej guhtjelassh voestemes lutnieh reaktah vååjnojste.

Unnebelåhkoej jih saemiej reaktah

Unnebelåhkoej reaktah tjilkeme tjaalegisnie 27 FN:en kånvensjovnesne veasoej jih politihken reaktaj bijre. Tjaalegisnie tjilkeme joekoen reaktam vaarjelidh jijtshedh kultvrem jijtsh relijovnem jih jijtsh gielem utnedh. European daltesne Europaraerien maadtoe-kånvensjovnh gååvnesjh vaarjelimmien bijre naasjovne unnebe låhkojde mejtie Sveerje nånnosti jaepien 2000. Seamma jaepiem aaj Sveerje european njolkedassem laantebielie- jallh unnebegielh dååhkasjåhtin.

Reerenassen tjaalet-luhpesne, aktijste Sveerjen maadtoe-laakijste, lohkebe dovne ahte etnien, gielen jih relijovnen unnebelåhkoen nuepieh jijtsh kutuvre-jih ektievuekiejelemem vaarjelidh jih öövtiedidh daam tjoerin eevtjedh.

Naasjovnen unnebelåhkoeh

Sveerjen etnien jih kulturen stoerre låhkoeh guhkies historijie maadtoem åtna. Jienebh dæhkijste mejtie unnebelåhkoeh Sveerjesne leah tjirkes-laakan barkeme dæhkien jijtsh kultvrem jih gielem vaarjelidh dannasinie danbien aaj dah jieleme boelhke sveerjen ektie-vuekesne. Dah jijtsh relijovnem, gielem jallh kultvrem utnieh jih dah gånpoeminie maadtoem vaarjelidh.

Sveerjesne vijhte unnebelåhkoeh gååvnesjh: saemieh

(dah aaj aalkoe-almetjh), sveerjesåvmieh, târne-dalingh, romerh jih judarh.

Ulmieh sveerjen unnebelâhkoe-politihkesne leah naasjovne unnebelâhkoem vaarjelidh jih dej nuepide diedtedh stuerebe faamoem åadtjodh jih histovrijen gielide diedtedh juktie unnebegielh åadtjoeh jielehdh. Juktie maehdedh daam buektiehtidh dellie daerpies jijnjem darjodh dovne naasjovne jih regijovne daltesne.

Unnebegieleh

Dah gielh mejtie unnebepolitihkesne leah saemie (gaajhkh gielh) såvmie, meankieli, romani chib (gaajhkh gielh) jih jiddish. Daejstie saemie, såvmie jih meänkieli naemhtemes regijovne gielh jih dejtie stierkebe vaarjelidh. Dannasinie sjiere laakem buektiehtamme gusnie gellie tjieltine maahta gielem nuhtjedh reeremisnie jih dööpmostovline jih dovne reaktam âtna aarhskuvle- jih voeres-sujhtiemisnie abpe jallh muvhte barkoste saemien vuekesne utnedh.

Reerenasse 7 miljovnh krâvnah Staaten kultuvre-raereste sjiere vierhtijse beajeme unnebelâhkoej gielh eevtjedh. Jih skuvlij learoeplaanh aaj jeatjadehteme ahte maahtoem naasjovne unnebelâhkoej jih unnebegielij bijre åadtjoeh lieredh. Sveerjen teelevisjovne, sveerjen radijove jih ööhpehtimmieradijove jaepien 2002 orre provgrammetijh åadtjoedin jih dan âvteste maehhtieh provgrammh unnebegieline sedtedh.

Romerh

Jijnjh romerh nåake utnieh eah leah meatan ektie-vuekesne. Romeri bijre joekoen nåake soptseshth jih dah diskriminierieh, joekoen nyjsenâjjah. Männgan 1996 sveerjen reerenasse romeri åårganisasjovnine ektesne barkeme. Guktie maehdedh ektiebarkoem duedtedh romeri åårganisasjovnejieleminie Raeriem romeri guhtjelasside 2002 tseegsuvvien goh raerieåårgane reerenassese.

Raeresne jijnjesh romeri luvhtie tjaahkan. Dovne lihtsegh Integrasjovne-verkeste, Saadhålma etnije diskriminieren vuestie jih Sveerjen Kommunförbund. Åejvie raeresne lea deemokratije- jih integrasjovne-ministere Mona Sahlin. Vielie maahtah lohkedh Sveerjen romri bijre byjjespaehperinie "Sweden's Roma – a National Minority".

Saemieh

Saemieh dovne unnebelâhkoe jih aalkoe-almetjh. Dej sjiere âtnoe eatnamasse jih tjaatsan aalkoe-almetjh daarpoem aaj utnieh jienebh reaktah enn unnebelâhkoeh, voestemes jijtsh nännoestidh, guktie maehdedh maadtoem jih kultuvrem öövtiedidh. Joe jeahteme internaasjovne njolkedassij bijre mohte dovne ILO:en kånvensjovne (nr 169) gååvnesje

aalkoealmetji bijre jih maadtoealmetjh jijtsehståvroe laantine.

Ij leah Sveerje annje dan kånvesjovnese veadtsov-veme, jih danåvteste laejhtemem internaasjovneste åadtjeme.

Tjilkemisnie Saemieh-aalkoealmetjh Sveerjesne (SOU 1999:25) tjilkedäja tjuvtjiedie maam Sveerje galka darjodh guktie njolkedassh kånvensjovnesne jaksedh. Sveerje daelie barkeminie tjomperidie jååkedh guktie maehdedh viedtiestidh. Ulmie Sveerjen saemiepolitihkesne leah jieleme kultuvre ekologijen stierke båtsoeburrie jih jeatja saemien burrieh jih dovne stuerebe jijtsehnännoestimmie.

Saemiedigkiem 1993 tseegsuvvien jih dan njolkedasse dovne nännoestidh guktie staaten vierhtide saemien kultuvrese jih saemiej åårganisasjovvide jih jeatja vierhtieh saemide juekedh.

Sjiere tjilkedäja Saemiedigkien åårganisasjovnen vuartasjamme jih byjjespaehperh buektiehtamme "Saemiedigkien boelhke sveerjen almetjeståvrosne" (SOU 2002:77) Reerenassen kaanslijesne daelie tjilkeminie barkien.

Jaepiej 2001-2004 reerenassenkaanslijesne naasjovne saerniebarkojne barkeminie ulmine maadtoem jih guarkoem saemiej jih saemien kultvren bijre lissiehtidh. Dan beajjetje raajan reerenasse 16 miljovnh krovnah disse vaadteme. Tjielte jallh regijovnale prosjekth buektiehtamme ulmine maahtoem lissiehtidh saemiej bijre jih diskriminieringem jih kultuvre- tsålloem jeeredh. Dejtie 16 miljovnijste 3 miljovnh krovnah beajeme saerniejarngem tseegsovvedh saemieguhtjelasside. Ulmieh båtijebeajjan åadtja stuerebe naasjovnesne sjidtedh vuesehte gaavhtan saernievierhtieh jih learoevierhtieh saemiej bire buektiehtidh, lohkedäjjide lissie-ööhpehtidh jih musei- jih gârjagåe-tiebarkoem duedtedh vååjnoem maadtoemaadtoem saemiej bijre.

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm • tfn växel 08-405 10 00

Vielie tjaalegh byjjespaehperijstie mahtah Justitiedepartementen
luvhtie gijtjedh, tfn 08- 20 27 34. Reerenassen webbesijjie:
www.regeringen.se Justitiedepartementen e-påastetjaalessijjie:
registrator@justice.ministry.se

XBS Grafisk service, Stockholm, ruffien 2003 daam trygksoveme. Saarnieplaerie Justitiedepartemente
dorjeme. Artigkelenr. Sue 03.09